

ОСОБЛИВІСТЬ ТВОРЧОГО МЕТОДУ У „СЛОВІ О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ”

Творчий метод письменника взаємопов'язаний з особливостями жанру, до якого належить твір. Щоб визначити жанрові межі киеворуської пам'ятки „Слово о полку Ігоревім”, варто з'ясувати особливості тривалого процесу жанроутворення в період Київської Русі. Поступово виникали твори, які або творчо об'єднували жанри, або їх руйнували. Актуальною була література, яка б, зважаючи на феодалні міжусобиці, рішуче виступала за єдність Київської Русі. Автор „Слова о полку Ігоревім” вказує на належність цієї пам'ятки до „ратних повістей”. У літературі того часу повістями називали або літописи („Повість минулих літ”), або життя святих („Повість про Акіра Премудрого”), або воїнські повісті („Історія Іудейської війни” Йосифа Флавія) [3, с. 270]. Д. Лихачов вважає, що жанр „ратних повістей” поєднував два більш давніх жанри – „плач” і „славу” (мета – прославляти князів і оплакувати долю Батьківщини) [7, с. 85]. Більшою мірою, у творі реалізований жанр „слави”, ніж „плачу”. Це пов'язане з головною оптимістичною ідеєю поеми – єднання всіх задля перемоги. Якщо розглядати „Слово о полку Ігоревім” за усталеною на сьогодні жанровою системою, – це ліро-епічна поема. Не є доречним, на мій погляд, відносити цю літературну пам'ятку до жанру повісті, оскільки етимологія слова “повість” заперечує наявність у ній вимислу. Повість – це, власне, „по-вість” (де префікс „по” вказує на віднесеність у минулий час, а „вість” означає повідомлення, розповідь, тобто – вість про минуле, розповідь про те, що колись відбулося) [3, с. 270]. У такому жанровому розумінні повість повинна була вирізняти всі об'єктивно-розповідні твори (ті, які мали внутрішню авторську настанову на достовірне, об'єктивно-історичне висвітлення фактів життя) від творів, орієнтованих на вимисел (який наявний у „Слові о полку Ігоревім”). Воєдино злиті епічні (події, характери, сюжети) і ліричні елементи (відчутні авторські переживання).

Для характеристики творчого методу Середньовіччя необхідно з'ясувати, якою була середньовічна дійсність з її поглядом на світ, на творчість, на проблему творця тексту, на можливість інтерпретації матеріалу життя і на існування вимислу у творах. Особливість творчого методу Середньовіччя полягає у тому, що авторське начало у творі не було актуальним, а на перший план виходив автор – виконавець волі Всевишнього. Культура Середньовіччя – синкретична за специфікою, оскільки в ній немає окремих сфер. Релігія та право, мистецтво та політика, наука і моральність злиті в єдине ціле середньовічного життя. Проте характер цього цілого визначає релігія, яка пронизує всі інші форми суспільної свідомості. Наука, мистецтво, моральність мислять категоріями та поняттями, головне значення яких – сакральне. Для літератури цього періоду першочергове завдання – донести Істину, отриману від Бога. Таким чином, у процесі створення тексту відбувався синергетичний зв'язок Бога та людини. Письменник був посередником у передачі сакрального смислу, який відкрився йому через Благодать. Чітке дотримання соборної думки породжувало відповідальність за написане. Спільна мета киеворуських книжників ґрунтувалася на тому, щоб не перекручувати, а донести смисл богонатхненного тексту. Колективна свідомість книжного середовища гальмувала розвиток авторського самоствердження через написане. Світ та людські вчинки сприймали через призму релігійного вчення. Орієнтація на типовість та всезагальність перешкоджала самостійності авторських суджень. Сам автор, усвідомлюючи свою обраність, не вважав за необхідне відходити від обраної позиції посередництва. Як результат, заблокованість свободи творчості. Л. Костенко у статті “Геній в умовах заблокованої культури” пояснює, як впливає заблокованість культури на явище геніальності. Письменника в таких умовах можуть не зрозуміти, а, прочитавши, диктуватимуть улюблений стереотип, який для нього тоскно консервативний. Письменника можуть принизити рівнем інтерпретацій, його можуть покалічити причетністю до несумісного. Психологія творчості відсутня. Вимір – не індивідуальність, не талант, а розміри національного терпіння [5, с. 4]. Можна впевнено сказати, що автор „Слова о полку Ігоревім” написав оригінальну для свого часу поему, не дотримуючись стереотипності у зображенні подій. Інтерпретація з перевагою власної манери подачі матеріалу не сприймалась творчим методом середньовічної літератури. Цей сміливий вияв індивідуальності автора дає привід для роздумів, чи не заслуговує киеворуський творець поеми на звання того ж генія в умовах заблокованої культури,

якого не помітили, можливо, саме через відмінність його методу від традиційного. Не дивним є той факт, що це питання намагалися оминати. Т. Целік, досліджуючи особистісне начало у філософській культурі Київської Русі, вказує на існування позиції науковців щодо відсутності особистості у часи, які передували новоєвропейській цивілізації, та на те, що у добу Середньовіччя особистість була розчинена у соціумі, підпорядковувалась корпоративно-становій структурі феодального суспільства, що призвело до неможливості реалізації індивідуальної авторської творчості [11, с. 11]. Монографія Т. Целік доводить (на прикладі аналізу текстів літературно-філософської спадщини часів Київської Русі: „Слово о полку Ігоревім”, „Слово про загибель Руської землі”, „Повчання Володимира Мономаха”, „Моління” Даниїла Заточника) існування автора, який вносить у твір морально-оцінний вимір подій та постатей, не фіксує увагу на трансцендентному початку буття. Це і є доказом відходу від традиційного методу Середньовіччя до індивідуального творчого методу автора, якого певним чином, можна назвати опозиціонером літературного процесу киеворуського періоду. „Слово о полку Ігоревім” – вдале поєднання об’єктивізму та суб’єктивізму у творчості. Об’єктивність полягає у фіксуванні історичної події – походу новгород-сіверського князя проти половців у 1185 році, використанні автором у ролі дійових осіб реальних історичних постатей та у подачі несприятливої політичної ситуації того часу для Київської Русі. Суб’єктивність авторської думки проходить крізь призму всієї ліро-епічної поеми. Суб’єктивним є ставлення до князя, який зазнав ганебної поразки і мав би бути осуджений іншими, але художня версія історичного походу використовує цю поразку як рушійний мотив до дії, до перемоги над ворогом, яка можлива лише завдяки об’єднанню сили всіх руських князів. Породження авторського вимислу, який суперечить середньовічному релігійно-риторичному методу.

На думку Є. Черноіваненка, риторичність (поряд з релігійністю) характеризувала саму специфіку літературної свідомості епохи Середньовіччя, специфіку єдиного художнього методу в мистецтві того часу. Під знаком цього методу розвивалися і змінювалися стилі в киеворуській літературі [12, с. 167]. Є. Черноіваненко стверджує, що киеворуська література була повною мірою риторичною. Використовувалося готове слово, тобто точне й однозначне, неметафоричне. Творчий метод автора „Слова о полку Ігоревім” не сприймає орієнтації на готовий зразок. По-перше про це свідчить форма киеворуської пам’ятки. Віршова оболонка ліро-епічної поеми – різке оголошення власної манери автором, незвичної для середньовічного методу. Для традиційного методу того часу індивідуальний стиль письменника виводився з вимогливості жанру (часткове пізнавалося через загальне). Словесно-риторичний канон обумовлював характер кожного жанру, визначаючи, що повинен зображати автор, як подати це зображення, за допомогою яких засобів. Це робило твори схожими між собою, але було не недоліком середньовічної свідомості, а перевагою, на думку, Є. Черноіваненка [12, с. 159]. Схожість творів може призвести лише до застигlosti літератури та позбавити твір оригінального світовідчуття, художності. Цього не трапилося, оскільки не вся література Середньовіччя вдавалася до єдиного методу. „Слово о полку Ігоревім” – киеворуська пам’ятка, яку відрізняє від інших творів цього періоду наявність творчої індивідуальності її автора та специфіки творчого задуму. Художня інтерпретація історичної події, дохристиянське світовідчуття є доказом цьому.

Особливість художнього методу „Слова о полку Ігоревім” – єдність творчої індивідуальності, авторської позиції та деяких прийомів середньовічного традиційного методу. Одним із таких запозичених прийомів є прийом ідеалізації у поемі. Визначаючи художній метод киеворуської літератури, вказують на схильність авторів до ідеалізації у творах. Ідеалізація Середньовіччя спричинена існуванням літературного етикету, який став її сутністю. Етикет передбачав перенесення з одного твору в інший житійних, військових формул, відповідних йому вчинків і ситуацій, створюючи тим самим різні літературні канони. У „Слові о полку Ігоревім” ідеалізованим є образ князя Святослава. Саме цьому князю, на думку автора, притаманні усі якості мудрого правителя. Його розважливості у політичній справі може бути прикладом для князя Ігоря, який виявився невдалим стратегом. З початку поеми стає зрозумілою головна мета князя Ігоря – пошук слави. Автор не приховує цієї мети, щоб показати наслідки такої нерозважливості. Незважаючи на те, що жага перемоги заволоділа розумом князя, автор виявляє свою емоційність у тексті, коментуючи рішення Ігоря спокусою перемоги. Авторське бачення ситуації не було актуальним для епохи Середньовіччя, оскільки погляд на авторство був своєрідним (виконання волі Божої, і, як наслідок, відсутність індивідуалізованого самовираження). Натомість, „Слово о полку Ігоревім” насичене авторським поглядом на описану ситуацію. Тенденційність автора „Слова о полку Ігоревім” полягає в тому, що він виходить від політичної

ОСОБЛИВІСТЬ ТВОРЧОГО МЕТОДУ У «СЛОВІ...»

тези використання спільних дій князів заради перемоги, якою намагається вплинути на інших. Таким чином, літературний етикет середньовічного письменника складається з уявлень письменника про те, як повинні відбуватись ті чи інші події, як головна особа повинна себе поводити, якими словами повинен описувати письменник ситуацію. Етикет світоглядної позиції визначив у центрі світу Бога-творця та людину, як вінець творіння Божого. У "Слові о полку Ігоревім" автор не дотримувався такого виду етикету, оскільки відтворив язичницькі вірування. Ця категоричність в ігноруванні середньовічного релігійного світогляду проходить крізь усю поему (політеїзм замість монотеїзму, язичницькі замовляння княгині Ярославни). Оскільки у часи Середньовіччя, коли християнство вважали за єдино правильну релігію, рішучим кроком було повернутись до минулого язичницького світовідчуття, заявивши про це у творі, є всі підстави припустити, що автор киеворуської поеми не боявся можливих наслідків і належав не до нижчого стану серед станів феодальної ієрархії. Етикет поведінки визначав норми поведінки людини відповідно до її стану та покликання. Літописці цитували Святе Письмо, як істину і моральний приклад, надаючи тим самим значущості описаній події. Жодних цитувань „Біблії” у тексті поеми немає. Якби автор був християнином, він би вважав за обов’язок звернутись до Святого Письма (різниця у релігійному світовідчутті літописного оповідання про похід князя Ігоря зі „Словом о полку Ігоревім” доводить неможливість написання цих киеворуських пам’яток одним автором). Етикет словесний орієнтувався на готове слово, своєрідний шаблон, який запозичувався з твору у твір і передбачав для воїна знання військової термінології, для священнослужителя – церковної. Ідеальність знакового смислу пов’язана з тим, що вони виражають певну програму дій людини, яка повинна вміти розкривати прихований зміст і його значення в певній системі культури.

Приєм неочікуваності майже не зустрічається в середньовічному творі, оскільки не мав істотних на це причин. Твори перечитувались багато разів, їх зміст знали наперед. У поемі відсутній прийом неочікуваності, оскільки символічний підтекст попередження силами природи князя про небезпеку наштовхує слухача на очікування поразки князя, та й сама поема написана на історичній основі, яка мала бути заздалегідь відома. В очікуванні розв’язки, спробі передбачити подальший розвиток подій допомагає символічний зміст поеми. Сонячне затемнення у „Слові о полку Ігоревім” має функціональне значення попередження про небезпеку і є символом важкої ситуації, яка виникла у Київській Русі.

Послідовно символічний погляд на світ, прихований підтекст характеризують середньовічну літературу. Через конкретність задіяного у творі символу розкривається прихована реальність, матеріальним втіленням якої є слово. Символи тісно переплетені з образами, оскільки символ вказує на пов’язаний з дійсністю зміст. А символічного характеру змалювання дійсності вимагала епоха релігійно-риторичного типу художньо-літературної свідомості. Для людини Середньовіччя вищою реальністю був не світ явищ, а світ божественних сутностей. Тому індивідуальні риси видимого світу не заслуговували на точне відтворення, а у їх зображенні керувались умовним шаблоном [6, с. 52]. У принципах зображення людини образотворче мистецтво XI-XIII століть дуже близьке до літератури. Мистецтво цього часу відкидало „суету мира сего” – різноманіття прикрас, декоративність, ілюзійне сприйняття дійсності і розважальність. Воно намагалось простими засобами передати велич божественного, мудрість світобудови і всезагальний символічний зв’язок явищ [6, с. 61]. Із цих особливостей у” Слові о полку Ігоревім” яскраво виражена особливість символічного зв’язку між подіями. Лебедині крила „девы-обиды”, символізували час неспокою, військових подій. Щодо показу величі божественного у творі, простежується авторська віра у слов’янських язичницьких богів (Велеса, Дажбога, Стрибога), у силу замовлянь, не в Бога християн. Звідси символізм мислення середньовічної людини, яка в явищах та подіях дійсності бачить знаки, що несуть інформацію про вищий світ. Плач Ярославни може виступати символічним натяком на гірку долю Київської Русі на той період, виражену в образі турботливої жінки Середньовіччя.

Приєм художнього узагальнення помітний у побудові образу Ярославни. Це ідеалізований образ жінки, якій у феодальному середовищі відведена та ж роль, що і жінці з простого народу – піклуватись про чоловіка. Замовляючи сили природи, княгиня дотримується язичницьких вірувань, незважаючи на вже поширене на той час християнство. Чуйність і відданість цієї жінки наче згладжують провину Ігоря. Можливо, автор сподівався на те, що, шкодуючи жінку, зменшиться емоційний негатив щодо її чоловіка. Психологізм авторської свідомості якнайповніше виявляє себе в цій частині поеми. Застосовуючи прийом своєрідного психологічного захисту до свого героя, автор цим самим виражав певну симпатію до нього. У добу феодалізму становище жінки в ієрархії феодального суспільства визначалось становою належністю її чоловіка.

Турботливість княгині Ярославни про чоловіка витворена у дусі фольклорної традиції (прагне допомогти чоловіку, обмити його рани, полетіти до нього чайкою). Замовляння природи жінкою доводить антропоморфність переживання навколишнього світу.

Через відсутність дистанції між людиною і навколишнім світом ще не могло виникнути естетичного ставлення до природи. Будучи органічною частиною світу, підкорюючись природним ритмам, особа не дивилася на природу збоку. Явища природи виступають активними дійовими силами, рівноправними учасниками світової драми нарівні з фантастичними істотами, божествами [4, с. 77]. Настороженість природи, яка передчуває лихо від походу, не вплинула на дії князя. Він не повірив у знамення головного язичницького бога-Дажбога: "Тогда Игорь възрѣ на свѣтлое солнце и видѣ отѣ неего тьмою вся своя воя прикрѣтѣ" [13, с. 360]. Автор використав образ повсталого природи, щоб показати поступове наростання трагізму ситуації. Введення у текст образу Дива, віщої істоти, вершителя небесної волі потрібне вже не для застереження, а для сконцентруванні на стратегії подальших дій, для усвідомлення масштабності походу [8, с. 75]. Отже, дієвість у києворуській пам'ятці сил природи та божественних сил застосовується з тією метою, щоб за допомогою нереального показати реальне, спробувати розгледіти небажання автора та його сучасників змиритися з таким розвитком подій.

У „Слові о полку Ігоревім” наявна прозопея, або уособлення. Ніч, сонце, гроза попереджають князя про небезпеку: "Солнце е еми тьмою путь заступаше; ноть, стонущи е еми грозю, птичь убиди..." [13, с. 360]. Вітри, названі Стрибожими внуками, насилають стріли на полки князя Ігоря, намагаючись вплинути на розвиток подій: "Се вѣтри, Стрибожи внуци, вѣтѣ сѣ моря стрѣлами на храбрѣя плѣкѣ Игореевѣ" [13, 364]. Виявляється роль птахів-символів у творі. Образ чорного ворону символізує ворога, зло, яке той приносить з собою. Це помітно в поемі там, де чорний ворон порівнюється з половцем: "Не бѣло оно на обидѣ порождено ни соколу, ни кречечету, ни тебѣ, чрѣнѣи воронѣ, поганѣи половчине!" [13, с. 362]. Образи кречета в цьому місці поеми теж є втіленням злих сил. Цей анімізм є ще й свідченням того, що насправді люди не відмовились повністю від язичницької віри. Уявлення про ворона як передвісника смерті наявне в міфологічній свідомості українців. В українській міфології сокіл грає роль одного з атрибутів при світлих богах, є традиційним символом хоробрості та швидкості [9, с. 52-55]. Саме князь Святослав порівнюється із соколом: "Коли соколѣ вѣ мѣтеехѣ бѣваеетѣ – вѣсоко птицѣ възбиваеетѣ" [13, с. 376]

У „Слові о полку Ігоревім” автор свідомо використовує прийом перебільшення, який характерний для фольклору і запозичений звідти. Києворуська література не дбала про опис зовнішності героя, його риси характеру, тому що створювала враження про героя за його вчинками. Щоб довести важливість особи героя у історичних перипетіях, використовувався прийом перебільшення (гіперболізації), який наявний і у „Слові о полку Ігоревім”. Це так звана гіперболізація дії. Князь Святослав, звертаючись до князя Всеволода, гіперболізує можливості простої людини, виказуючи тим самим князю свою повагу: "Камо турѣ поскочаше, своимѣ златѣмѣ шееломомѣ посвѣчивая, тамо лежатѣ поганѣя головѣ половецкѣя" [13, с. 364].

Якщо середньовічне мистецтво намагалося уникнути вимислу, то більшою мірою через те, щоб переконати у правдивості інформації. Вимисел у поемі не шкодить сприйняттю історичного тла, а, навпаки, показує дійсність Середньовіччя з різноманітним уявленням людей цієї епохи. Князя Всеслава з надлюдськими можливостями зображено, щоб відтворити цілісну картину тогочасної дійсності з уявленнями народу про князя-чаклуна і перевертня. Оскільки цей вимисел існував у свідомості Середньовіччя, автор просто його відтворив у своїй поемі.

З метою виділити у смислового відношенні особливо важливе і емоційно увиразнити сказане, автор використовує стилістичні фігури. Ампліфікація як стилістична фігура експресивно посилює висловлене у тексті середньовічної пам'ятки. Вона присутня там, де поет динамічно малює довгу ніч перед боєм, додає психологізму словам: "Длѣго ночь мрѣкнетѣ. Заря-свѣт запала. Мѣгла поля покрыла" [13, с. 362]. Особисте ставлення автора до ситуації час від часу простежується у тексті у формі доброзичливої прихильності до учасників походу та осудливого ставлення до половців. Синтаксичний паралелізм зустрічається там, де афоризм виступає у ролі характеристики ситуації: "Хоть и тяжело ти головѣ кромѣ плеечю – зло ти тѣли кромѣ головѣ, Рускои зеемли беезѣ Игоря" [13, с. 390]. Велику увагу приділяє автор „Слова о полку Ігоревім” риторичним фігурам. За допомогою такого умовно-

ОСОБЛИВІСТЬ ТВОРЧОГО МЕТОДУ У «СЛОВІ...»

діалогічного характеру відбувається індивідуалізація мовця, можливість якої заперечувалась середньовічною традицією, та емоційне увиразнення висловлення. На початку вводиться риторичне запитання, яке мотивує подальше розгортання художнього викладу. Риторичні звертання зустрічаються там, де Ярославна звертається до вітру, сонця, до річки, що підкреслює синкретичність людини і природи Середньовіччя, існування ще дохристиянського вірування: „О вѣтрѣ, вітрило! Чеєму, господинеє, насильно вѣєши?” [13, с. 384]. Образи Карни і Жлі є персоніфікацією Скорботи і Жалю: „А Игореева храбраго пліку не крѣсити! За нимі кликну Карна и Жля, поскочи по Руской земли” [13, с. 368].

На противагу творчому методу Середньовіччя з його уникненням психологізму у творі, „Слово о полку Ігоревім” насичене емоційністю викладу подій. Ця емоційність досягається використанням епітетів, які характеризують авторське ставлення до героя (хоробрий Мстислав, хоробрий Святославич, поганій Кобяк), міфологічних мотивів (перетворення на чайку Ярославни, запозичення образу князя-перевертня), перебільшень у характеристиці тієї чи іншої події.

Композиційна впорядкованість складових елементів твору ретельно обдумана автором, оскільки за смисловим значенням і логікою побудови всі головні елементи композиції на своїх місцях. Специфіка вступу виявляється у тому, що автор свідомо визначає власний спосіб подачі художнього матеріалу, відмінний від традиційного. Обравши власний погляд на події того часу, він коментує зображене, звертається до епізодів з минулого, закликає до захисту рідної землі від поневолювачів. Вступ виконує антиципаційну функцію, або функцію випередження, оскільки формує здогад про далі описані події. Таку ж функцію відіграє у поемі віщий сон Святослава та поведінка природи перед битвою. Одразу простежується відхід від стереотипної на той час художньої манери. Автор, підкреслюючи власну присутність, власний погляд, обирає інший спосіб викладу: „по былинамъ сего времени, а не по замышленію Бояню” [13, с. 356]. Звернення до сучасності, на відміну від оспівування минулого Бояном, є своєрідним протиставленням традиції, оголошенням про власну індивідуальність. Автор подає у „Слові” ремінісценції з минулого, чого б не дозволила Бояну його традиція. Метою повернення до попередніх часів було знайти першопричини безладу на сучасній для творця Русі, показати історичний погляд, хоч і виходячи із світоглядних позицій автора, на того чи іншого князя, налаштувати слухача на адекватне сприйняття власної інтерпретації тогочасних подій. Згадуючи князів, кожен з яких відзначився в політичному житті, автор орієнтувався на освіченого слухача, на швидке розуміння. Б. Рибаків стверджує, що простежується різниця не лише в манері викладу повісті, а й різниця в політичних орієнтирах, в оцінці подій і людей. Відмежовуючись від поважного співця, автор ніби полемізує з ним. Боян оспівував князів Олега і Романа, які приводили половців на Русь, а автор „Слова” закликав до протилежного [8, с. 26]. Незважаючи на такі відмінності в поглядах на літературну творчість, автор використав афоризм Бояна з власною метою – виправдати повернення Ігоря на Русь з полону, вказуючи на значущість князя Ігоря для добробуту Русі. Своєрідний прийом виправдання через доведення необхідності мав затьмарити нерозважливість князя, який, не чекаючи допомоги князів, вирушив у похід, шукаючи собі слави. Ціна Ігорової поразки – понівечені долі багатьох простих людей та їх сімей. От тільки особливістю подібних історичних творів є те, що перемогу приписують окремій особі, в середньовічних творах – князю, а не людям, якими він керує. Заміна цілого частиною, або синекдоха, використовується в таких випадках.

Роль своєрідного заспіву виконує затемнення сонця, реакція на яке розкриває риси характеру головного героя. Двоплановість зображення полягає в тому, що, з одного боку, невдалий похід князя Ігоря на половців, а з іншого – авторська оцінка цього походу. „Золоте слово” князя Святослава виконує кульмінаційну функцію у сюжеті поеми, а плач Ярославни, супроводжучи кульмінацію, художньо обумовлює тим самим подальшу долю князя Ігоря, тобто його втечу. На відміну від літопису, композиція якого вимагає послідовності у викладі подій, у „Слові” виклад переривається авторським втручанням. Епічні герої орієнтуються на князя Святослава як на уособлення злагодженості.

М. Брайчевський зазначає, що динаміка подій у „Слові о полку Ігоревім” не стільки хронологічна, скільки художня: перестановки неможливі не тільки й не стільки тому, що порушиться природний плин подій, а насамперед тому, що доцентру зруйнується ідейний задум твору, постраждає поетична правда-істина, заради якої пишуться поеми. Тому київський епізод не міг передувати розповіді про поразку князя Ігоря, бо саме про цю подію дізнається князь Святослав у тому розділі. Так само, оповідання про втечу князя Ігоря неможливо подати до звертання Святослава, оскільки втратився б сенс. Сюжетна структура поеми є глибоко вмотивованою внутрішньою логікою задуму [2, с. 136].

Погоджуючись із гармонійним взаємозв'язком між композицією та ідейним задумом твору, неможливо не помітити функції автора як творця змісту і форми поеми, його постійну присутність, співпереживання. Однак, художня інтерпретація оцінювання ситуації вимагають відповідного рівня авторської самосвідомості. Поет не користується готовим словом, як всі, не залишається осторонь критичних міркувань, а художньо опрацьовує фактичний матеріал, komponує його елементи, як вважає правильним з естетичного погляду і надає поемі смислової завершеності і логічної цілісності. Він сміливо використовує релігійний світогляд минулих часів через два століття після прийняття християнства, чим суперечить особливостям художнього методу Середньовіччя, чим відрізняє свою поему від літописного оповідання про похід князя Ігоря. Саме в літописному оповіданні проявляє себе середньовічний метод. Наявний у ньому і канон поведінки з її релігійністю світовідчуття. На початку, розповідаючи про перемогу князя Святослава і князя Рюрика над Кончаком, літописець заявляє, що вона здобута молитвами святих мучеників Бориса і Гліба та прославлянням єдиного Бога. Монотеїзм помітний у літописному оповіданні з початку і до кінця. Ідея покаяння через молитву стає однією з причин успішної втечі князя з полону. Характеризуючи свої вчинки крізь самоусвідомлення, князь Ігор дивиться на себе з іншого боку, розуміє провину. Якби поему і оповідання писала одна особа, повинні були б існувати два протилежні релігійні світогляди у свідомості однієї особи, але на роль посередника між Богом та читачем спроможна людина-носіє відповідної віри у єдиного Бога. Важко уявити двоїстість релігійного світогляду єдиного автора в двох творах, якщо він зображує близьку йому подію свого часу. Інша справа, якби автор язичницькі вірування подавав у контексті відповідних їм часів, а не в суперечності до свого часу. У літописі навіть на затемнення сонця Ігор знаходить відповідь, притаманну християнству: на все воля Божа. Автор літописного оповідання дотримується ідеї покори удільних князів київському князю (після повернення з полону князь Ігор їде до князя Святослава, визнаючи владу останнього).

Відношення Бог-автор-герой надає образному світові середньовічного твору цілісності не ззовні, а зсередини. Біографічний автор, образ автора, оповідач, а також інші форми „точок зору” (герої, очевидці) перебувають тут на рівні певної недиференційованості. Цей синкретизм мав свідчити про недостатній розвиток суб'єктної сторони твору. Якщо смислотворчу функцію автор делегує Богові, то композиційну – героєві. Функціональна обмеженість автора породжує ілюзію його відсутності в творі. Ослаблення єдиного композиційного центру, послаблення зв'язків між образними одиницями організованого в такий спосіб світу призводить до його розімкнутості, перетворює твір у зведення, що характеризується фрагментарністю [1, с. 23]. Києворуська поема про похід князя Ігоря суперечить такому середньовічному методу. Особливість цієї пам'ятки у тому, що автор витворює дійсність, переосмислену у власній свідомості. Він не просто подає факт, а використовує його як своєрідне попередження, як заклик до раціональності дії. Кожен має право на власну точку зору, оскільки є відсутньою стійкість для художнього методу Середньовіччя відношення Бог-автор-герой.

У ”Слові о полку Ігоревім” відчувається диференціація у поглядах автора і його героя. Незважаючи на постійну присутність творця поеми, автор ніби спостерігає збоку за походом князя Ігоря і одночасно не забуває подати найменшу деталь, персоніфікує природу, щоб читач чи слухач звернув увагу на його пасивність до підказок навколишнього світу. Той, хто сприймає текст, має право на власне ставлення, яке може вилитись у формі осуду чи виправдання через ствердження необхідності у захисті Батьківщини.

Проблема творчого методу Середньовіччя в тому, що авторське „я” не визнавалось, як не сприймалась індивідуальна інтерпретація буття. Гальмуючи самовираження особистості, художній метод характеризувався застиглістю форми і сталістю змісту. Внутрішній світ людини був закритим від очей інших, тому що сама людина жила за законами тієї соціальної групи, до якої належала. Винятком стало „Слово о полку Ігоревім” з його образністю, піднесеним героїчним пафосом, проїнятістю авторським самовираженням, художніми прийомами у зображенні дійсності, глибиною задуму, ідейністю та цілісністю композиції. Грунтовна обізнаність автора в історії, географії, політичній ситуації рідного краю доводить, що він не був простолюдином. Безперечним є й те, що особливості середньовічного методу теж були йому відомі, але він не дотримується традиції, а впевнено застосовує нове, разом з тим закладаючи у твір глибину ідеї, сподіваючись на можливу реакцію. Його інтереси співпадають з інтересами Київської Русі, що доводить ширий патріотизм та відданість своєму народу. Автор „Слова о полку Ігоревім” полемізує з вимогливістю середньовічного методу і чи не найпершим пориває із застиглістю художньої системи, насичуючи поему різноманітним образним матеріалом на історичному тлі, не

цураючись художнього вимислу. Залишаючись анонімом, цей автор оригінальністю методу запам'ятовується багатьом. Про це свідчить незгасаючий інтерес до цієї поеми і досі.

Література:

1. Александров О. Середньовічний автор // Давньоруське любомудріє. Тексти і контексти. – К., 2006. – С.9 – 24.
2. Брайчевський М.Ю. Автор "Слова о полку Ігоревім" та культура Київської Русі /Упорядник Ю.В.Павленко. – К.:Фенікс, 2005. – 552 с.
3. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. – Київ: Либідь, 2001. – 488 с.
4. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Искусство, 1984. – 350 с.
5. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури // Літературна Україна. – 1991. – 26 вересня. – С. 2–7.
6. Лихачев Д.С. Человек в литературе Древней Руси. – М.: Наука, 1970. – 178 с.
7. Лихачев Д.С. Исследования по древнерусской литературе. – Ленинград: Наука, 1986. – 404 с.
8. Рыбаков Б.А. Петр Бориславич: Поиск автора "Слова о полку Игореве". – М. :Молодая гвардия, 1991. –286с
9. Сліпушко О. Софія Київська.Українська література Середньовіччя: Доба Київської Русі (X-XIII століття). – К.: Аконіт, 2002. – 399 с.
10. Слово про похід Ігорів, Ігоря, сина Святослава, внука Олега // Яременко В. Сліпушко О. Золоте слово: Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX-XV століть: В 2 кн. – Кн.2. –К.: Аконіт, 2002. – С. 356 – 391.
11. Целік Т.В. Особистісне начало у філософській культурі Київської Русі. – К.: ПАРАПАН, 2005. – 312 с.
12. Черноіваненко Є.М. Літературний процес в історико-культурному контексті: Розвиток і зміна типів літератури і художньо-літературної свідомості в російській словесності XI–XX століть. – Одеса: Маяк, 1997. – 712 с.
13. Яременко В. Сліпушко О.Золоте слово: Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть: В 2 кн. – Кн.2. – К.: Аконіт, 2002. – 884 с.